

що вони зазвичай поєднуються у територіальному розміщенні із природоохоронними об'єктами. Відповідно виникає проблема антропогенного впливу на природні ландшафти та пошуку напрямків його зниження. Пригодницький туризм з умови створення системи екологічних стежок, спеціально обладнаних місць для розпалювання вогнищ та організації наметових містечок буде значно менше впливати на перетворення природних ландшафтів у порівнянні з такими видами природокористування як лісове господарство чи пасовищне скотарство, що часто поширені у межах природоохоронних об'єктах (до рангу заказника). Крім того вимоги до естетичної привабливості території та її збереження сприятимуть обмеженню стихійної рекреації та браконьєрства у всіх проявах. Таким чином інтеграція туристичної та природоохоронної діяльності у межах НПП "Подільські Товтри" буде ефективною як з економічних позицій, так і з природоохоронних.

Література:

1. Радзівський В. Бурма В. Медобори: путівник. – Львів : Каменяр, 1971. 181с.
2. Рутинський М.Й., Зінко Ю.В. Сільський туризм: Навч. посіб. – К.: Знання, 2006. – 271с.
3. Сальська М., Худо В., Цибух В. Основи туристичного бізнесу: Навч. посіб. – Л.: Вид. Центр ЛНУ, 2003. – 295с.
4. Федорченко В.К. Мініч І.М. Туристичний словник-довідник: Навч. посіб. – К.: Дніпро, 2000. – 160с.

Summary:

Kasijanik I., Kiss O. NATURAL-RESOURCE BASE AND PRIORITY DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF ECOTOURISM WITHIN THE LIMITS OF NP "PODILSKI TOVTRY".

The analysis of territorial structure of natural resources is conducted in the article that can be used for forming of complex of adventure tourism within the limits of the NNP "Podilski Towtry". The most perspective directions of their exploitation are certain.

УДК 379.85 (075.8)

Оксана РУНЦІВ

ДЕМОГРАФІЧНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ РИНКУ ТУРИСТСЬКИХ ПОСЛУГ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

В процесі формування ринку туристичних послуг активну участь беруть споживачі, тобто особи, що визначають попит на ті чи інші туристичні послуги в регіоні. Вивчення особливостей демографічного складу населення Тернопільської області дозволить проаналізувати структуру попиту та потреби споживачів у туристичних послугах, а також варіанти пропозиції в розрізі наявних трудових ресурсів регіону.

Проблеми впливу демографічних чинників на туристичні процеси окремого регіону розглянуті в працях Заставецької О., Заставецького Т., Ткача Д., Джамана В. Проте дані дослідження носять фрагментарний характер, охоплюючи, в основному, вплив демографічних чинників на окремі види туризму.

Метою написання статті є опис та виявлення специфічних рис демографічної ситуації Тернопільської області та їх вплив на розвиток різних напрямків туризму, формування стійкого попиту і пропозиції на туристичному ринку регіону.

Зростання загальної чисельності населення збільшує туристський потенціал (до туристського обороту залучаються нові людські резерви). В Тернопільській області бачимо протилежну тенденцію – до зменшення туристського потенціалу через зменшення кількості населення. Чисельність наявного населення на 01.03.07 р. становить 1104,055 тис. осіб, чисельність постійного населення – 1100,804 тис. осіб. Для порівняння, у 2006 р. – 1104,710 і 1101,459 тис. осіб відповідно. Скорочення кількості населення відбуватиметься й надалі: загальний приріст (скорочення) чисельності населення становить -7,3 % [1]. І хоча даний показник дещо покращився в порівнянні з 2006 р. (-8,8 %), все одно веде до зменшення й показника щільності населення (83 особи/км²), який є одним із найважливіших для розвитку туризму. Збільшення густоти населення багатьох районів призводить до посилення

міграційних процесів, однією із форм яких є туризм. Тобто збільшення густоти населення – це чинник підвищення попиту на туристські послуги. Наприклад, з європейських країн, які мають підвищену щільність населення, туристські потоки закордон інтенсивніші, ніж з країн з меншою щільністю населення [2]. Про подібну ситуацію можна говорити й в межах однієї країни. Проте слід зазначити, що з погляду туристського попиту, на нашу думку, малий показник щільності населення Тернопільської області відіграє позитивну роль, адже це означає, що регіон малоурбанізований і здатен прийняти велику кількість туристів з інших областей України, особливо високоурбанізованих, де спостерігається дефіцит спілкування людини з природою. Тобто регіон буде мати вищий туристський попит, порівняно із регіонами з великою часткою міського населення.

Кількість міського наявного населення на 1.03.07 становила 475,231 тис. осіб, або 43%, сільського – 628,824 тис. осіб, або 57%. У густонаселених індустріальних районах важко знайти зручні місця для відпочинку, особливо у великих міських агломераціях. В Тернопільській області теж йде тенденція до зростання частки міського населення (станом на 1.03.07 загальне скорочення чисельності міського населення становило -3,1 %, а сільського – -10,5 %), проте за роки, що минули після перепису населення 1989 року до 2001 року кількість міст в області збільшилась на 2 і на дату Всеукраїнського перепису населення склала 18 міст, з яких 1 місто обласного підпорядкування (у 17 районах). Найбільших за чисельністю населення міст (більше 17 тис. осіб) в області лише чотири: Тернопіль, Чортків, Кременець, Бережани.

Рівень урбанізації області впливає на переважаючі види туризму. Відомо, що у високоурбанізованих країнах зростають об'єми туристичних потоків у зв'язку з потребою людини у відпочинку на природі. В таких випадках особливою популярністю користуються тури вихідного дня за межі великих міст. Для низькоурбанізованих районів, таких як Тернопільська область зростає потреба в т.з. внутрішніх урбаністичних туристичних маршрутах (по міських населених пунктах), оскільки в загальному по області переважає сільське населення. Частка міського населення на момент останнього перепису, порівняно з 1989 роком, зросла в 7-ми районах області та в обласному центрі, зменшилась в 5-ти районах, в інших 5 залишилась без змін. Зміни відбулися в Бережанському (3%), Чортківському (4%), Козівському, Зборівському, Монастирському – (2%), Борщівському, Шумському – (1%) в бік збільшення, в Заліщицькому (6%), Кременецькому (3%), Тернопільському (3%), Підгаєцькому, Буцацькому (1%) в бік зменшення [3].

Статеві-вікова структура населення напряму зумовлює існування тих чи інших форм туризму та можливість його існування взагалі. За результатами Всеукраїнського перепису населення, в Тернопільській області кількість чоловіків становила 530,2 тис. осіб, жінок – 612,2 тис. осіб. Дані свідчать про статеву диспропорцію в області [4]. Віковий склад населення характеризується зменшенням частки дітей у загальній кількості населення поряд із суттєвим збільшенням частки осіб у віці, старшому за працездатний, що значно ускладнює сучасну демографічну ситуацію в області і зумовлює зростаюче старіння населення. І хоча у світі збільшення середньої тривалості життя населення дозволило ширше привертати в туристський рух людей літнього віку, треба відзначити, що різними видами і формами туризму в Україні найчастіше займаються особи працездатного і молодого віку, що зумовлено різноманітними ментальними, психологічними, фізичними та економічними причинами. Тому туристський попит, в основному, спричинений особами молодшого за працездатний та працездатного віку. Змушені відзначити, що зважаючи на сучасну статеві-вікову структуру в області, туристський попит належного рівня не може бути забезпечений лише за рахунок населення регіону.

Міграційні потоки населення створюють умови для формування туристського попиту. Особа, що знаходиться за межами свого постійного місця перебування потребує багатьох побутових послуг, основними з яких є розміщення, проживання, перевезення, дозвілля, що

надаються місцевими підприємствами туристичної індустрії [5]. І хоча виділити туриста серед мігрантів настільки ж важко, як і визначити, послугами туристичних чи не туристичних підприємств він користувався, ми схильні спрощено міграції населення відносити до туристичного руху (за даними Державної служби туризму і курортів України кількість іноземних громадян, які відвідали Україну, і внутрішніх туристів у 2005 р. майже рівнозначна кількості туристів, обслуговуваних суб'єктами туристичної діяльності).

Число прибулих в Тернопільську область станом на 1.03.07 становило 2046 осіб (11,5 %), вибулих – 2195 (12,3 %). Таким чином, сальдо міграції є від'ємним і становить -149 осіб або -0,8 %. Найбільше осіб здійснюють поїздки в межах області (1349), в інші області виїхало 776 осіб, прибуло 654 (сальдо міграції -122). За межі держави виїхало 70 осіб, при чому лише 17 в країні СНД, прибуло з інших держав 43 особи, з них 35 з країн СНД. За даними Управління з питань туризму ТОДА у 2006 р. в екскурсіях взяло участь 21, 8 тис. осіб. З метою туризму область відвідало 356 іноземців. Кількість громадян, які виїжджали за кордон, становила 4,5 тис. осіб. Найбільшою популярністю у громадян у 2006 р. користувалися Туреччина, Єгипет, Польща, Чеська Республіка, Угорщина, Болгарія. Серед іноземців, які відвідали нашу область переважали громадяни Польщі, Російської Федерації, Німеччини, Швеції. В загальній структурі туристичних потоків значно зменшилась частка туристів, які приїжджають в область з лікувальною метою, і навпаки зростає число тих, хто приїжджає на дозвілля і відпочинок. Серед різних категорій туристів станом на 2005 рік переважали внутрішні туристи та екскурсанти (32375 і 21367 осіб відповідно), другу позицію займали туристи-громадяни України, які виїжджали за кордон (3618 осіб), найменша кількість іноземних туристів – 805 осіб, з них лише 15 осіб оздоровлювалось у санаторно-курортних закладах області, а саме у Густинському районі (іноземці прибули з Німеччини, Молдови і Російської Федерації).

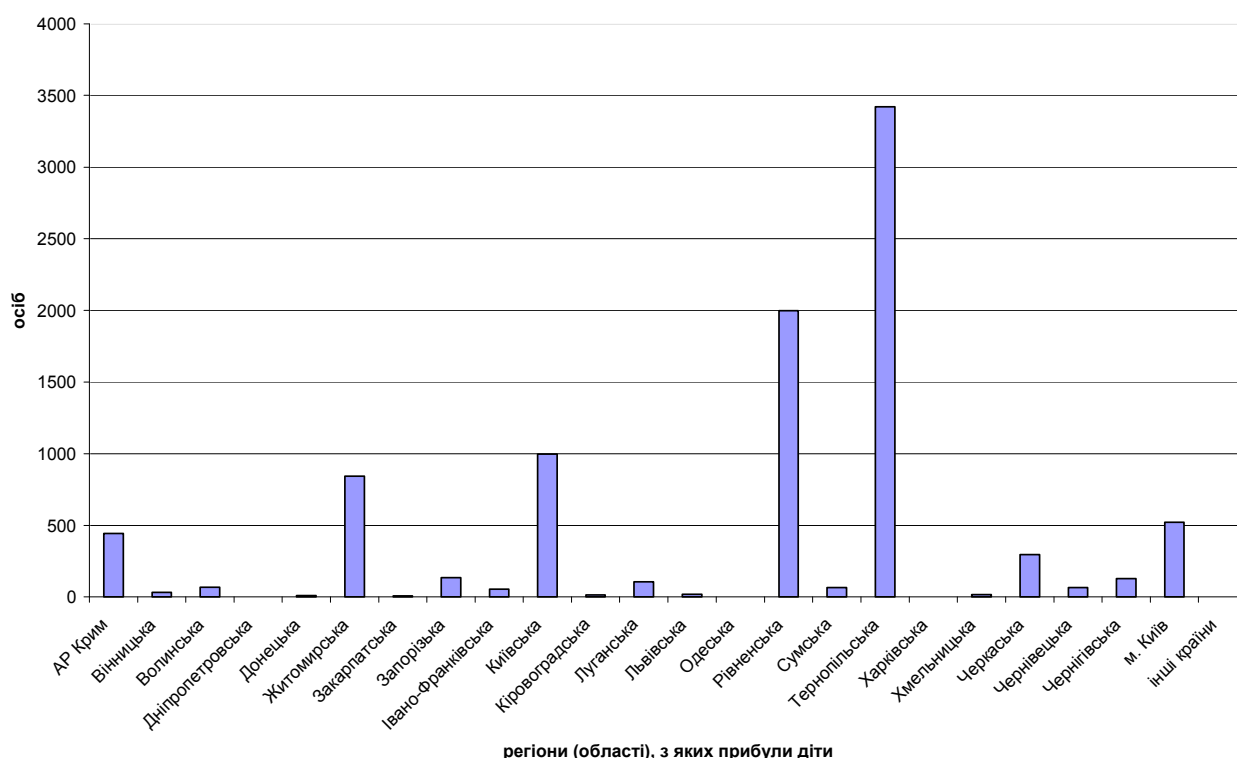

Рис. 1. Міграція дітей з метою оздоровлення у санаторно-курортних і оздоровчих закладах Тернопільської області (2005/06)

Окрему категорію становлять діти віком 0-17 років. Вони відвідують Тернопільську область переважно з метою оздоровлення. Як правило, найбільша кількість дітей приїжджає з Рівненської та Київської області, де проживає багато осіб, що постраждали від наслідків

аварії на ЧАЕС (в основному такі діти оздоровлювались у Зборівському та Тернопільському районах). Значну частку також становлять внутрішні туристи (в межах області) (рис. 1).

Отже, аналізуючи структуру міграційного руху Тернопільської області, можна прийти до висновку, що підприємствам туристичної індустрії слід орієнтуватись на попит з боку вітчизняних громадян та громадян СНД.

Важливим з точки зору туристського попиту є розподіл населення області за місцем народження, адже особи, котрі є приїжджими, гіпотетично становлять групу осіб, які приваблюють туристські потоки в область (родичів, друзів, колишніх колег тощо). Серед таких осіб найбільша частка тих, хто народився на території сусідніх Івано-Франківської, Львівської, Хмельницької областей та Російської Федерації, Білорусії, Казахстану.

На особливу увагу заслуговує показник шлюбності, бо напрямок сімейного туризму є одним із найперспективніших у всьому світі. В Тернопільській області переважна більшість осіб (62 %) перебувають в зареєстрованому або незареєстрованому шлюбі [6].

Трудові ресурси кожного регіону формуються наявним працездатним населенням. Аналізуючи вікову структуру населення Тернопільської області, ми відзначали, що для регіону характерна загальнодержавна тенденція “старіння населення”. Будь-яке підприємство, в тому числі туристичне, не може працювати без трудових ресурсів, тому туристська пропозиція залежить, перш за все, від кількості працездатного населення в регіоні. На сьогодні частка його від загальної чисельності населення становить лише 56 %, тобто високим є показник демографічного навантаження (800 ‰). Ситуація ускладнена й показниками природного руху населення, які у січні-лютому 2007 року становили: 1843 осіб народжених (10,3 ‰), 3003 осіб померлих (16,8 ‰), з них 18 осіб у віці до 1 року, -1160 осіб природного приросту (скорочення), тобто – 6,5 ‰. В загальному всі дані свідчать про те, що в найближчому майбутньому до класичної формули туристичного бізнесу “капітал + технології + туристичні ресурси + кадри” не буде вистачати останнього елемента. Окрім цього існує й інша проблема – серед людей працездатного віку велика частка тих, які не є фізично здорові. Статистика відзначає, що найбільше людей помирає від хвороб системи кровообігу, органів дихання та травлення, новоутворень, інфекційних та паразитарних хвороб. Високим є і показник кількості померлих у перинатальний період (926 осіб, з них 16 мертворождалих, 10 померлих у віці до 6 днів), що ілюструє, найчастіше, картину здоров’я жіночої половини населення.

Зважаючи на все вище сказане, можемо відзначити, що з погляду туристської пропозиції, стан трудових ресурсів області не сприяє розвитку туристичного бізнесу, особливо, зважаючи на те, що для більшості найпоширеніших і найпопулярніших видів та форм туризму необхідні фізично і морально здорові, витривалі кадри.

Національний склад населення в умовах грамотної регіональної політики є потужним джерелом формування привабливої туристичної пропозиції області. Загальновідомо, що принцип георозмаїття [7] передбачає зацікавленість особи, що подорожує, об’єктами та явищами, які значно різняться від тих, які локалізовані в місці її постійного проживання. Тому мова, релігія, етнічний склад, етнокультурні особливості, національна кухня, народні свята та подібне, що є ознаками конкретної нації, завжди будуть становити туристичний інтерес для приїжджих осіб.

Населення Тернопільської області не відзначається строкатістю національного складу. За даними Всеукраїнського перепису населення, на території області проживали представники 85 національностей і народностей. У національному складі населення області переважають українці, чисельність яких складала 1113,5 тис. осіб, або 97,8 % від загальної кількості населення. Однорідність національного складу населення свідчить про те, що на всій території області поширені подібні звичаї, традиції, свята в тому числі по прийому гостей (туристів). Представники чотирьох переважаючих національностей (українці, росіяни, поляки, білоруси) вільно володіють, як правило, крім рідної, ще однією мовою, що створює

сприятливе гостинне середовище для приїжджих (попередньо ми зазначали, що область в основному відвідують громадяни СНД, а іншою мовою спілкування для жителів Тернопільської області є російська [3]). Крім цього на території області проживають представники таких етнографічних груп: лемки (346 осіб), гуцули (14 осіб), русини (4 особи), більшість з яких вважають своєю рідною мовою українську.

Повертаючись до питання про рівень урбанізації, спробуємо розглянути його з погляду туристської пропозиції. Попередньо ми зазначали, що область має низький рівень урбанізації. Це свідчить про наявність всіх можливостей для розвитку тут неурбанізованих видів туризму. Згідно ст. 4 Закону України “Про туризм” такими видами можуть бути лікувально-оздоровчий, спортивний, екологічний (зелений), сільський, мисливський та ін. На території Тернопільської області, де чисельність постійного сільського населення станом на 1.03.07 р. майже на 160 тис. осіб перевищує чисельність постійного міського населення, є всі умови запропонувати туристам з різних регіонів України та інших держав відпочинок на лоні природи. Крім цього, саме сільське населення в умовах економічної кризи може надати туристичній індустрії незадіяні іншими сферами господарства (в основному неприбутковим сільським господарством) трудові ресурси.

Таким чином, можемо зробити наступні висновки:

1) на туристичний попит в межах Тернопільської області найбільший вплив мають наступні демографічні чинники:

- ✓ загальна чисельність населення регіону і його щільність;
- ✓ рівень урбанізації;
- ✓ міграції населення;
- ✓ статева та вікова структура населення;
- ✓ показник шлюбності.

2) на туристську пропозицію найчастіше впливають:

- ✓ наявність та склад трудових ресурсів;
- ✓ природний рух населення;
- ✓ національний склад населення;
- ✓ рівень урбанізації.

Фактичний аналіз дозволяє стверджувати, що, характерна для більшості областей України, негативна демографічна ситуація в межах Тернопільської області, при правильній постановці регіональної політики та методів ведення туристичного бізнесу, дасть деякі переваги при організації надання туристських послуг в регіоні.

Література:

1. Демографічна ситуація в Україні у січні-лютому 2007 року. Експрес-інформація. – К.: Державний комітет статистики України, 2007.
2. Географія туризму/Н.П. Крачило. – К.: Вища шк. Головное изд-во, 1987. – 208 с.
3. Всеукраїнський перепис населення 2001 року. Інформаційний довідник. / За ред. Кирича В.Г. – Тернопіль, 2001. – 30 с.
4. *Заставецька О.В., Заставецький Б.І., Ткач Д.В.* Географія населення України. Навчальний посібник. – Тернопіль, 2003. – 149 с.
5. *Биржаков М.Б.* Введение в туризм. – Издание 8-е, переработанное и дополненное. – СПб.: «Издательский дом Герда», 2006. – 512 с.
6. Статистичний щорічник Тернопільської області за 2006 рік. – Тернопіль: Головне управління статистики у Тернопільській області, 2007.
7. *Любіцева О.О.* Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) – К.: «Альтерпрес», 2002. – 436 с.

Summary:

Demographic figures of concrete part determine the formation of tourist demand and proposal, the existing of these or those forms and directions of tourism. In such region as Ternopil with its negative demographic situation we must learn the ways of using available specific demographic factors for the organization of the market of competitive tourist services.